

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็้มาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่สำคัญที่สุด และครอบครัวที่สมบูรณ์นั้นควรประกอบด้วยบิดามารดาและบุตร โดยเฉพาะบุตรที่มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ซึ่งการเจริญเติบโตและพัฒนาการทั้งด้าน ร่างกาย จิต อารมณ์ สังคมของทารกนั้นมีความสัมพันธ์กับความผูกพันระหว่างมารดาและทารก โดยที่ความผูกพันจะทำให้ทารกได้รับการดูแล เอาใจใส่ ได้รับความรักความอบอุ่นอย่างสม่ำเสมอจากมารดา ซึ่งพฤติกรรมการแสดงความรักของมารดาต่อทารกนั้นได้แก่การอุ้มชู กอดรัด สัมผัส พูดคุยกับทารกซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นการกระตุ้นประสาทสัมผัสทารกทำให้ทารกมีการเจริญเติบโตและพัฒนาการที่ดีและสามารถพัฒนาความไว้วางใจในมารดาซึ่งมีผลไปถึงการเริ่มต้นไว้วางใจบุคคลอื่น ๆ และเมื่อเติบโตขึ้นจะเป็นผู้ที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ มองตนเองอย่างมีคุณค่า สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี รู้จักการแก้ไขปัญหา มีการปรับตัวดี (พรเทพนิล, 2535 ; Mullur, 1992 ; Kemp & Page, 1987) แต่ในทางตรงข้ามถ้าหากทารกขาดความรัก ความอบอุ่น เนื่องจากการสร้างความผูกพันระหว่างมารดาและทารกเป็นไปในทางไม่ดี ไม่ว่าจะเป็นระยะใดก็ตามจะก่อให้เกิดผลเสียต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการด้านต่าง ๆ เช่น สติปัญญา อารมณ์ สังคมของเด็กทั้งในขณะนั้นและในระยะต่อไปในอนาคต (กอบกุล, 2529) และอาจพบปัญหาการทารุณกรรมเด็ก ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งตามมาจากการศึกษาของวันเพ็ญ (2535) พบว่าคนที่มีบุคลิกภาพบกพร่อง พวกที่มีปัญหาทางพฤติกรรมหรืออารมณ์ พวกที่ประกอบอาชีพไม่สุจริต ตลอดจนพวกอาชญากร บุคคลกลุ่มนี้ขาดความสัมพันธ์ที่ดีกับมารดามาตั้งแต่เด็กเล็ก ไม่เคยสร้างความผูกพันกันมาเลยหรือความผูกพันล้มเหลวมาตั้งแต่วัยทารก จึงอาจกล่าวได้ว่าความผูกพันระหว่างมารดาและทารกเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของทารก และเป็นตัวทำนายพัฒนาการของทารกด้วย

กระบวนการของความผูกพันระหว่างมารดาและบุตรนั้น เริ่มต้นมาตั้งแต่มารดาวางแผนการตั้งครรภ์ และในระยะตั้งครรภ์ หลังจากมารดาได้รับการยืนยันการตั้งครรภ์แล้ว มารดาจะเริ่มยอมรับว่าทารกในครรภ์เป็นส่วนหนึ่งของตนเอง และเมื่อทารกเริ่มต้น ความผูกพันจะเพิ่ม

มากขึ้น ระยะก่อนคลอดมารดาจะพัฒนาความรู้สึกรับว่าทารกในครรภ์เป็นบุคคลคนหนึ่ง และพัฒนาการของความรู้สึกรับรู้จะต่อเนื่องไปจนกระทั่งคลอด และหลังคลอดความผูกพันจะมากขึ้น เมื่อมารดามองเห็นทารกได้สัมผัสใกล้ชิด และการที่มารดาได้ให้การดูแลทารกทำให้ได้แลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กันจะก่อให้เกิดความผูกพันที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าความผูกพันมีการพัฒนา มาตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์ ต่อเนื่องมาจนถึงระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอด และหลังคลอด สำหรับการพัฒนาความผูกพันระหว่างมารดาและทารกนั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ร่วมระหว่างมารดาและทารก โดยในระยะแรกนั้นจะเริ่มต้นจากการที่มารดาแสดงพฤติกรรมความผูกพันกับทารกก่อน ส่วนในระยะหลังคลอดปฏิกริยาตอบสนองทางบวกของทารกต่อมารดาจะเป็นเสมือนรางวัลที่ทำให้มารดามีปฏิสัมพันธ์ตอบต่อทารก ยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นต่อไป

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ความผูกพันระหว่างมารดาและทารกไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะภายหลังคลอดเท่านั้น แต่จะเริ่มตั้งแต่การตั้งครรภ์ วางแผนการตั้งครรภ์ ระยะตั้งครรภ์ โดยที่ระยะตั้งครรภ์นั้นเป็นระยะเริ่มต้นของกระบวนการความผูกพัน และเป็นพื้นฐานของความผูกพันในระยะหลังคลอด (Rubin, 1977) ดังนั้นหากความผูกพันในระยะตั้งครรภ์ดีแล้ว จะส่งเสริมให้ความผูกพันในระยะหลังคลอดดีตามไปด้วย (May & Mahlmister, 1990) ซึ่งมารดาและทารกที่มีความผูกพันกันสูง ในระยะตั้งครรภ์จะมีความสัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ทางบวกระหว่างมารดาและทารก ในระยะหลังคลอด (Fuller, 1990) ความผูกพันที่ดีระหว่างมารดาและทารกนั้นมิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารก โดยในระยะแรกมารดาจะเป็นฝ่ายเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรก่อน ยังมีมารดาจำนวนมากที่ต้องการความช่วยเหลือเพื่อชี้แนะแนวทางจากพยาบาล เพื่อช่วยให้มารดาสร้างความผูกพันกับบุตร โดยการมีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมอันจะก่อให้เกิดความผูกพันที่แน่นแฟ้นต่อไป (Muller, 1992 ; Symanski, 1992 ; Broussard & Rich, 1990 ; Reiser, 1981) และบทบาทของพยาบาลครอบครัวควรมีการจัดการส่งเสริมการพัฒนาคความผูกพันในครอบครัว โดยสนับสนุนให้บิดามารดาเกิดความผูกพันกับทารกตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ (รุจา, 2534) การส่งเสริมความผูกพันระหว่างมารดาและทารกสามารถกระทำได้ตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอด และหลังคลอด การส่งเสริมความผูกพันในระยะคลอดและหลังคลอด กระทำโดยการจัดให้มารดาและทารกได้สัมผัสกันโดยเร็วในระยะ 1 ชั่วโมงหลังคลอด ซึ่งเป็นระยะ "Sensitive Period" การจัดให้มารดาและทารกได้อยู่กันตามลำพังภายหลังคลอด (Rooming-In) และการส่งเสริมเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ทั้งหมดนี้เป็นวิธีการที่ช่วยส่งเสริมความผูกพันระหว่างมารดาและทารกในระยะคลอด และระยะหลังคลอด

ส่วนในระยะตั้งครรภ์ ซึ่งเป็นระยะเริ่มต้นของกระบวนการความผูกพัน ในประเทศไทยยังไม่มีผู้ศึกษาหารูปแบบวิธีการส่งเสริมความผูกพันในเชิงปฏิบัติการพยาบาล ทั้ง ๆ ที่การส่งเสริมความผูกพันตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ นั้นเป็นการเตรียมทารกให้มีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับมารดาในระยะหลังคลอด (Van de Care & Lehere, 1988) โดยที่ทารกในครรภ์มีความพร้อมที่จะรับการส่งเสริมพัฒนาเนื่องจากสมองของทารกในครรภ์ จะพัฒนาด้านจำนวนเซลล์สมองจนเต็มที่เมื่ออายุครรภ์ 20 สัปดาห์ และในระยะหลังสัปดาห์ที่ 20 ไปจนกระทั่งคลอดถึง 2 ขวบปีแรกของชีวิตจะเป็นช่วงที่สมองเจริญเติบโตด้านการขยายของเซลล์ ซึ่งเรียกระยะนี้ว่าระยะช่วงสมองเจริญเต็มที่ (Brain Growth Spurt) (ชัยรัตน์, 2535) การขยายหรือการเจริญเติบโตของใยประสาท (Dendrite) จะเจริญเต็มที่ต่ออาศัยองค์ประกอบที่สำคัญสองส่วนคือ สารอาหารโปรตีนที่เพียงพอ และการได้รับการกระตุ้นด้านประสาทสัมผัส (Sensory stimulation) (Ludington-Hoe cited in Broussard & Rich, 1990) ฉะนั้นหากมีการกระตุ้นและเสริมสร้างพัฒนาเพื่อให้สมองสมบูรณ์สูงสุด จะช่วยเพิ่มขนาดของเซลล์สมอง นิวเคลียส และเพิ่มปริมาณของเส้นใยสมอง รวมทั้งทำให้เกิดการเชื่อมโยงของเส้นใยประสาทมากขึ้น และยังช่วยฝึกฝน กระตุ้น พัฒนา ระบบประสาทสัมผัสต่าง ๆ ในสมอง เพื่อให้สมองมีการเจริญเติบโตเต็มที่พร้อมที่จะรับข้อมูลและการเรียนรู้ต่าง ๆ ในอนาคตเมื่อเติบโตขึ้น (ชัยรัตน์, 2535) สำหรับทารกนั้นการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในโลกในระยะแรกของชีวิตนั้นจะต้องอาศัยระบบประสาทสัมผัสเท่านั้น (Beck, 1991) ระบบประสาทสัมผัสของทารกในครรภ์มีการพัฒนาแต่ละด้านดังนี้คือ ด้านประสาทรับความรู้สึกสัมผัส (Tactile Sense) เป็นประสาทสัมผัสที่สำคัญที่สุดที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาการด้านอารมณ์ ซึ่งประสาทสัมผัสของทารกในครรภ์นั้นจะพัฒนาสมบูรณ์เมื่ออายุครรภ์ 7½ สัปดาห์ (Beck, 1991) ในระยะนี้ทารกจะมีน้ำหนักราว 1 กิโลกรัม และจะลอยอยู่ในน้ำคร่ำเมื่อน้ำหนักตัวมากขึ้น ทารกจะจมลงสู่ส่วนล่างของมดลูก ทำให้เกิดการสัมผัสทางผิวหนังทารกกับผนังด้านในของมดลูก ซึ่งเป็นการกระตุ้นพัฒนาการของระบบประสาทสัมผัสกับความรู้สึกตามธรรมชาติ แต่เมื่อทารกในครรภ์เติบโตขึ้น โดยเฉพาะระยะที่ 3 ของการตั้งครรภ์ ส่วนต่าง ๆ ของทารกสามารถคลำได้ชัดเจน หากมารดาสัมผัสทารกผ่านหน้าท้อง จะเป็นการกระตุ้นทารกด้านประสาทสัมผัส (Van de care, 1986)

ด้านการได้ยิน ทารกในครรภ์สามารถได้ยินเสียงเมื่ออายุ 5 เดือน (Liley cited in Jensen & Bobak, 1985) ซึ่งการได้ยินในระยะแรก ๆ นั้นทารกจะตอบสนองได้ดีต่อเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ (Crifton cited in Beck, 1991) การให้เสียงมารดาและเสียงที่มี

จึงทว่าในขณะการกอยู่ในครรภ์ จะเป็นการเตรียมการให้จดจำ และมีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้เลี้ยงดูใน
ระยะหลังคลอด (Condon ; Eisenberg ; Sionner cited in Jensen & Bobak,
1985) การศึกษาของสแตตัน (Stainton, 1985) ชี้ให้เห็นว่ามารดารู้สึกได้ถึงกลิ่นไวน้ำนม
อย่างแผ่วเบาของการที่ตอบสนองต่อเสียงพูดและร้องเพลงของมารดา และในทางตรงข้าม
ทารกจะเคลื่อนไหวรุนแรงต่อเสียงที่ดังขึ้น เช่น เสียงเครื่องดูดฝุ่น เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าประสาทสัมผัสของทารกในครรภ์มีการพัฒนา และมีความ
พร้อมที่จะรับการกระตุ้น โดยเฉพาะในระยะที่ 3 ของการตั้งครรภ์ ดังนั้นทารกได้รับการ
กระตุ้นตั้งแต่ในครรภ์ จะเป็นผลดีต่อพัฒนาการด้านประสาทสัมผัสของทารกในระยะหลังคลอด ซึ่ง
จะทำให้ปฏิกิริยาที่ทารกสนองตอบต่อมารดาดีขึ้น ปฏิสัมพันธ์ทางบวกระหว่างมารดาและทารกหลัง
คลอดจะทำให้ความผูกพันระหว่างมารดาและทารกดีขึ้น กอปรกับในระยะที่มารดาตั้งครรภ์ใน
ช่วง 32 สัปดาห์ขึ้นไปนั้นจะเป็นช่วงที่มารดาปรับตัวต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสรีรอันมีผลก่อ
ให้เกิดความไม่สุขสบายต่างๆ ในระยะตั้งครรภ์ได้ดีแล้ว (Carter-Jessop, 1981) นอกจากนี้
ในระยะอายุครรภ์ 32 สัปดาห์ ทารกมีการเจริญเติบโตขึ้นมาก ดังนั้นส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
ทารกในครรภ์มารดาจะสามารถคลำหรือสัมผัสผ่านทางหน้าท้องได้ง่าย ดังนั้นการส่งเสริมความ
ผูกพันจึงควรเริ่มตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ตามเหตุผลดังกล่าวมา และผู้วิจัยมีความเชื่อว่าถ้าพัฒนา
ความผูกพันตั้งแต่ในระยะเริ่มต้นของกระบวนการดีแล้ว ในระยะหลังคลอดความผูกพันควรจะดี
ตามไปด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลการให้โปรแกรมส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์โดย
การกระตุ้นด้านประสาทสัมผัส โดยเปรียบเทียบความผูกพันระหว่างมารดาและทารกภายหลังคลอด
หลังจากได้รับโปรแกรมส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์ซึ่งผลจากการวิจัย จะทำให้ได้รูปแบบ
ของวิธีการส่งเสริมความผูกพันระหว่างมารดาและทารกอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์
สูงสุดต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการของทารก และเป็นการป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจจะเกิด
ขึ้นในสังคมจากบุคคลที่ขาดความผูกพันตั้งแต่วัยเด็ก

1.2 คำถามในการวิจัย

ถ้าให้โปรแกรมส่งเสริมความผูกพันแก่มารดาในระยะตั้งครรภ์ จะทำให้ความผูกพันระหว่าง
มารดาและทารกในระยะหลังคลอดสูงขึ้นหรือไม่

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบคะแนนความผูกพันระหว่างมารดาและทารกหลังคลอดระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

1.4 สมมติฐานการวิจัย

กลุ่มทดลอง จะมีคะแนนความผูกพันระหว่างมารดาและทารกหลังคลอดสูงกว่ากลุ่มควบคุม

1.5 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

โปรแกรมส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์

ตัวแปรตาม

คะแนนความผูกพันระหว่างมารดาและทารกหลังคลอด

1.6 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดจากทฤษฎีความผูกพัน (Attachment Theory) และแนวคิดเกี่ยวกับการกระตุ้นทารก (Infant Stimulation Concept) นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

ความผูกพัน (Attachment) เป็นความรักใคร่ผูกพันที่เกิดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจงระหว่างมารดาและทารก ซึ่งความผูกพันนี้จะค่อย ๆ เกิดขึ้นทีละน้อยอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นความรู้สึกที่มีลักษณะพิเศษและคงทนถาวร ความผูกพันจะเกิดขึ้นเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องเป็นขั้นตอนเริ่มตั้งแต่มารดาวางแผนการตั้งครรภ์ ระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดและหลังคลอด ซึ่งคลอสและเคนเนล (Klaus & Kennel, 1992) ได้อธิบายว่ามีเหตุการณ์สำคัญ 9 เหตุการณ์ที่ทำให้ความผูกพัน ระหว่างมารดาและทารกก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างขึ้นดังต่อไปนี้คือ

ก่อนการตั้งครรภ์ : การวางแผนการตั้งครรภ์

ระยะตั้งครรภ์ : การยืนยันการตั้งครรภ์

การยอมรับการตั้งครรภ์

การตื่นของทารกในครรภ์

การยอมรับความเป็นบุคคลของทารกในครรภ์

ระยะหลังคลอด : การคลอด

การมองเห็นบุตร

การสัมผัสบุตร

การดูแลบุตร

จะเห็นได้ว่ามีเหตุการณ์ 5 เหตุการณ์สำคัญที่อยู่ในระยะก่อนการตั้งครรภ์ และระยะตั้งครรภ์ คือ ในระยะก่อนการตั้งครรภ์หากมีการวางแผนการตั้งครรภ์แล้ว เมื่อมีการตั้งครรภ์เกิดขึ้นมารดาจะไม่มีปัญหาปฏิเสธการตั้งครรภ์และเมื่อได้รับการยืนยันการตั้งครรภ์ โดยตรวจแน่นอนว่าตั้งครรภ์แล้ว มารดาจะเริ่มยอมรับว่าทารกในครรภ์เป็นส่วนหนึ่งของตน นับว่าพัฒนาการของความรักความผูกพันได้พัฒนาขึ้นมาแล้ว และการตื่นของทารกในครรภ์เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาความผูกพันของมารดา เนื่องจากการตื่นของทารกจะทำให้มารดามั่นใจว่าทารกในครรภ์มีชีวิต ซึ่งจะทำให้มารดาเริ่มระมัดระวังเกี่ยวกับทารกมากขึ้น และก่อนการคลอดมารดาจะพัฒนาความรู้สึกยอมรับความเป็นบุคคลของทารกในครรภ์

การส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์ เกิดขึ้นตามแนวความคิดที่ว่าความผูกพันระหว่างมารดาและทารกในระยะตั้งครรภ์ เป็นพื้นฐานของความผูกพันในระยะหลังคลอด (Rubin, 1977) โดยที่ความผูกพันจะมากขึ้นเมื่อบุคคลทั้งสองคนได้มีปฏิสัมพันธ์ตอบสนองกัน (Shaffer & Sigellman, 1991 ; Reiser, 1981) ซึ่งวิธีการส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์กระทำได้โดยเสริมสร้างให้มารดาเกิดการยอมรับ และปฏิบัติตามโปรแกรมปฏิสัมพันธ์กับทารกตั้งแต่ในครรภ์ โดยการกระตุ้นประสาทสัมผัสทารกในครรภ์ ด้านการรับรู้สัมผัสให้มารดาสัมผัสทารกผ่านทางหน้าท้องและจินตนาการเกี่ยวกับส่วนต่าง ๆ ของทารกและเมื่อทารกตื่นให้มารดาตบหน้าท้องเบา ๆ ตอบเสมอทุกครั้ง ด้านการได้ยินให้มารดาพูดคุยและอ่านบทสนทนาให้ทารกฟัง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความผูกพันเกิดขึ้น มารดาที่ปฏิบัติกิจกรรมสม่ำเสมอทุกวัน จะเกิดการยอมรับทารกมากขึ้นจากการที่ได้สื่อสารด้านพฤติกรรมการแสดงออกกับทารกในครรภ์ และจากการที่มารดาลูบสัมผัสหน้าท้องตอบสนองการตื่นของทารกในครรภ์ ทำให้มารดาสนใจเกี่ยวกับการตื่นของทารกเสมอ นอกจากนี้กิจกรรมที่มารดาปฏิบัติจะเป็นการส่งเสริมการยอมรับความเป็นบุคคลคนหนึ่งของทารกที่สามารถรับรู้การสัมผัสจากมารดาและฟังเสียงพูดของมารดาได้ เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมที่จัดในโปรแกรมส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์ จะช่วยสนับสนุนเหตุการณ์สำคัญในระยะตั้งครรภ์ถึง 3 เหตุการณ์ คือ การยอมรับทารกในครรภ์ การตื่นของทารกในครรภ์ และการยอมรับความเป็นบุคคลคนหนึ่งของทารกในครรภ์ ตามกรอบแนวคิด

ของคลอสและเคนเนล (Klaus & Kennel, 1992) ที่เชื่อว่าเหตุการณ์สำคัญเหล่านี้จะทำให้ความผูกพันระหว่างมารดาและทารกมากขึ้นเป็นลำดับ และผลดีที่จะเกิดต่อทารกในครรภ์ จะเป็นการช่วยส่งเสริมให้ทารกมีความพร้อมที่จะมีปฏิริยาสนองตอบต่อมารดาในระยะหลังคลอดผลจากการได้รับการกระตุ้นด้านประสาทสัมผัสจะทำให้สมองส่วนการรับรู้สัมผัส การได้ยิน มีการขยายและเชื่อมโยงของใยประสาทมากขึ้น ในระยะหลังคลอดทารกจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ บนโลกได้จากการใช้ประสาทสัมผัส ทารกที่ได้รับการกระตุ้นประสาทสัมผัสตั้งแต่ในครรภ์ จะสามารถใช้ประสาทสัมผัสได้ดี อันจะก่อให้เกิดปฏิริยาตอบสนองทางบวกของทารกต่อปฏิริยาที่มารดาแสดงต่อทารก ซึ่งจะทำให้มารดาพึงพอใจที่จะมีปฏิสัมพันธ์ตอบสนองต่อทารกเพิ่มขึ้น อันจะส่งผลให้ความผูกพันระหว่างมารดาและทารกแนบแน่นยิ่งขึ้น.

1.7 ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้เป็นหญิงครรภ์แรก อายุครรภ์ 32 สัปดาห์ ที่มาฝากครรภ์คลอดและหลังคลอดที่โรงพยาบาลแม่และเด็ก ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 6 ขอนแก่น

1.8 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1.8.1 มารดา หมายถึง หญิงครรภ์แรกและคลอดบุตรครบกำหนด

1.8.2 ความผูกพันระหว่างมารดาและทารก หมายถึง ความรักความผูกพันที่มารดาและทารกมีต่อกัน ซึ่งสามารถสังเกตจากการแสดงออกของมารดาและทารกในด้าน การอุ้ม การสัมผัส การพูด การมองและการให้นม ในการวิจัยครั้งนี้ประเมินโดยใช้แบบประเมินความผูกพันระหว่างมารดาและทารกซึ่งดัดแปลงจากแบบประเมินพฤติกรรมมารดาและทารกของไรเซอร์ (Reiser, 1981)

1.8.3 โปรแกรมส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์ หมายถึง โปรแกรมที่จัดกิจกรรมให้หญิงตั้งครรภ์ปฏิบัติด้วยตนเองทุกวัน ตั้งแต่อายุครรภ์ 32 สัปดาห์ จนกระทั่งคลอดมี ซึ่งดัดแปลงตามโปรแกรมของคาร์เตอร์-เจสซอป (Carter-Jessop, 1981) และชัยรัตน์ (Chairat, 1990) ดังนี้

1. กิจกรรมที่ปฏิบัติในเวลาหลังอาหารเย็นประมาณ 1 ชั่วโมง ตามลำดับดังต่อไปนี้

1.1 ให้มารดาใช้ปลายนิ้วสัมผัสผ่านส่วนต่าง ๆ ของทารกผ่านทางหน้า

ห้องพร้อมทั้งให้มารดาจินตนาการเกี่ยวกับส่วนต่าง ๆ ของทารกไปด้วย ปฏิบัติ 1 รอบ

1.2 ให้มารดาใช้ฝ่ามือสัมผัสหน้าท้องเป็นวงกลม ตั้งแต่ศีรษะทารกไปจนถึงปลายเท้าผ่านหน้าท้องด้านตรงข้ามทารกเวียนไปจนถึงศีรษะทารกถือเป็น 1 รอบ ปฏิบัติวันละ 20 รอบ (ประมาณ 5 นาที)

1.3 ให้มารดาเรียกทารก ลูก...ลูกจ๋า และพูดคุย ทักทายทารกในครรภ์ จากนั้นอ่านบทสนทนาที่จัดไว้ใน (ภาคผนวก) โดยอ่านออกเสียง ให้ทารกในครรภ์ฟัง (ประมาณ 5 นาที)

2. กิจกรรมที่มารดาต้องปฏิบัติทุกครั้งที่ทารกตื่นตลอดทั้งวัน คือ ทุกครั้งที่ทารกตื่นให้มารดาตบหน้าท้องเบา ๆ ตรงตำแหน่งที่รู้สึกว่ามีทารกดิ้นมากกระทบ

1.8.4 กลุ่มทดลอง หมายถึง กลุ่มมารดาซึ่งได้รับโปรแกรมส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์

1.8.5 กลุ่มควบคุม หมายถึง กลุ่มมารดาที่ไม่ได้รับโปรแกรมส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรภ์

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.9.1 เป็นแนวทางสำหรับบุคลากรในทีมสุขภาพ ในการส่งเสริมความผูกพันระหว่างมารดาและทารกตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์

1.9.2 เป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนการสอนการพยาบาลมารดาและทารก โดยเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของพยาบาลในการส่งเสริมความผูกพันตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์

1.9.3 เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเรื่องการส่งเสริมความผูกพันระหว่างมารดา และทารกในระยะตั้งครรภ์ โดยวิธีการอื่น ๆ ที่แตกต่างออกไป

1.9.4 เป็นข้อมูลความรู้สำหรับการผลิตสื่อแก่สื่อมวลชนเกี่ยวกับการส่งเสริมความผูกพันในครอบครัว